

ПРОУЧВАНЕ ПОТРЕБНОСТИТЕ НА СТУДЕНТИ ПЕДАГОЗИ ОТ ПОДГОТОВКА ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА СВЪРЗАНОСТТА „ФОРМАЛНО – НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ“

Доц. д-р Светлана Ангелова

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ – Филиал Враца

Резюме. Статията представя проучване потребностите на студенти педагози от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ в отговор на актуалните предизвикателства към образованието у нас. Защишава се разбирането, че образованието е системен обект, функциониращ на основата на взаимоотношенията между съставящите го формална и неформална подсистема. Аргументирано се проследява свързаността на подсистемите чрез и спрямо прилагането на две ключови парадигми: (1) свързаността като цялостност и континуум, и (2) свързаността като споделеност и взаимозависимост, измерими в допълняемост, компенсираща подкрепа, взаимна подкрепа и взаимен коректив. За определяне потребностите на студентите педагози от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ е осъществено анкетно проучване в периода май – юли на акад. 2020/2021 г., с 96 респонденти от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ – Филиал Враца, и Софийския университет „Св. Климент Охридски“, които съставляват обща извадка. Проучването се фокусира върху свързаността на формалното и неформалното образование на следните равнища: нормативно, съдържателно, дейностно и равнище „резултати от дейност“. Инструментът за събиране на данни е структуриран въпросник с айтеми от затворен тип, разработен от автора и предоставен на респондентите чрез линк за достъп. Въз основа на данните от проучването може да се обобщи, че студентите имат потребности от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ на всяко едно от равнищата и по отношение на свързаността, като цяло. Именно свързаността „формално – неформално образование“ е онова, което ще допринесе за преодоляване на дефицитите в съвременното образование, като същност и проява в аспектите на целите, съдържанието, дейностите, резултатите.

Ключови думи: студенти педагози; потребности от подготовка; свързаност формално – неформално образование

1. Въведение

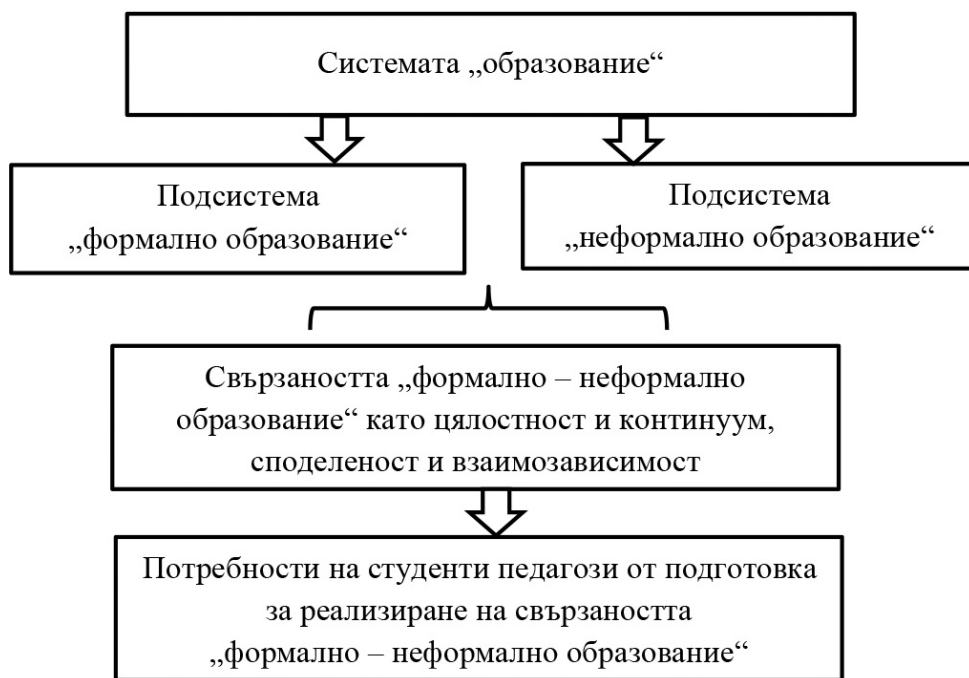
Подготовката на кадри във висшето образование е сред водещите императиви за интелигентен растеж на Р България като член на Европейския съюз (ЕС). От 2007 г. предизвикателствата пред страната ни следват логиката на адаптацията към изискванията на пазара на труда, променящи се динамично в различните сектори, в това число и в образователния. Очакванията логично са насочени към висшите училища, които да подготвят бъдещите специалисти за функционирането на образованието днес като „действителен оценностояващ механизъм на цивилизационно развитие и реализирането му на равнището на осмислени личностно ритуализирани дейности на учещите се, на символизиране на техните продукти (като истински ценни реликви), защото така им се придава значим смисъл, който учещите се могат да транслират в живота – и личен, и на обществото“ (Rasheva-Merdjanova 2017, 55). Една от проявите на това функциониране е преодоляването на образователните стереотипи и „излизане“ от формалността в различните ѝ аспекти – във фокус е неформалното образование. Но това означава поставяне на общи цели, създаване на алтернативни среди и ресурси за учене, прилагане на гъвкави подходи, адекватни стратегии, методи и технологии, споделяне на дейности и резултати от ученето, разширяване на образователните пространства, на комуникацията също чрез използване на различни комуникационни канали и т.н., които следва да бъдат част от измеренията за функционирането на образованието днес – формално и неформално. Субектната включеност (и не само) не просто е необходимо да „движи“ тези процеси чрез подкрепа, компенсиране, допълване, но и да коригира (при необходимост) процесите поради нуждите от еволюция – на индивида, общността, организацията, обществото. А какви са потребностите на студентите педагози от подготовка за справяне с всички тези предизвикателства, пред които е „изправено“ съвременното образование? Един опит за отговор на въпроса е представен в настоящото проучване.

2. Концептуална рамка на проучването

Съпътстващите страната ни промени неизбежно насочват вниманието към училището днес, към неговите роли по отношение на детето, учителя, родителя, обществото. Има се предвид, че „Съвременните общества се педагогизират и доста други предметни области се опитват да си присвоят педагогическите мисии и задачи, за да се укрепят в социално-икономическото пространство (Rasheva-Merdjanova 2007, 16). В светлината на настъпващите трансформации, образованието днес не бива да се „затвори“ в собствения си институционален периметър, в своята строга регламентираност – формалното и неформалното образование могат ли да съществуват в заедност тогава?

Но преди всичко, как смислово следва да бъде определяно образованието? Основателно Б. Господинов прави уточнението, че „в своята педагогическа

същност то е сложен и многоаспектен феномен и затова към определянето на тази същност има много и различни подходи“ (Gospodinov 2018, 57). Прилагането на системния подход е съвсем естествено тук, предвид закономерностите на системните обекти (а образованието е система) и нуждата да се хвърли светлина върху неговата феноменологична същност. Трансферът на философското тълкуване на системния подход към образованието като система поставя във фокус структурирането му като сложно организиран обект, който се развива на основата на многообразие от връзки, съществуващи както вътре, така и във взаимоотношенията му с външното обкръжение, средата, на основата на нейните елементи – формалното и неформалното образование (Bachvarov et al. 1985) (фиг. 1):

Фигура 1. Концептуална рамка на проучването (Nikolaeva 2021)

Паралелът между формалното и неформалното образование, който прави С. Николаева в аспектите на автономията и произтичащите от нея следствия, предоставя възможност да се проследят и анализират взаимоотношенията „формално – неформално“: „формалността като характеристика на образованието, има поне две относително автономни измерения – типът социална подсистема

на голямата система „образование“ и типът социална и професионална интеракция в образованието, основаваща се на определени философски и теоретични подходи... В сравнение с формалното неформалното образование трудно може да бъде дефинирано единствено като идейна, процесуална или социална антитеза на формалното образование. На практика, става дума не толкова за антитези, колкото за паралелни елементи, процеси и подсистеми на системата образование, осъществяващи единна мисия и глобални цели, често използващи идентични средства, но в алтернативен контекст (Nikolaeva 2015, 36 – 43).

Анализирайки взаимоотношенията „формално – неформално образование“, С. Dib се фокусира върху ограниченията на формалното образование по отношение на учениците: като добре организиран образователен модел, но не вземащо предвид стандартите на учениците, ценностите и нагласите им, тяхната индивидуалност (Dib 1988). Този тип учене освен това не може да насърчи учениците така, че да им осигури активното участие в процеса, защото методологията е основно експозитивна. Неформалното образование не налага тези ограничения и е ориентирано към индивидуалните нужди на учещите се. То изпълнява гъвкаво своите функции по отношение на първоначално установените и приети процедури, цели и съдържание и следователно по-бързо реагира на промените, отнасящи се до учениците и до общността (Dib 1988). Тезата се допълва и от С. Върбанова – преди всичко, неформалното образование насърчава поведенческата гъвкавост в образователния и трудовия пазар, умението за пренасочване и промяна, за адекватен риск, предприемачество и иновация (Varbanova 2018, 198).

Ако продължим логиката по прилагането на системния подход, то безспорно необходими са интегрирането, свързването на формалното и неформалното образование, за да се способства целенасоченото поведение на системата „образование“ – една значима свързаност, изискваща не просто приоритизиране на едни или други страни на нейните елементи, а още по-малко механичното им обединяване. Изхожда се и от факта, че свързаността „формално – неформално образование“ е нормативно заложена с влезлия в сила Закон за предучилищното и училищното образование през 2016 г., чрез който се валидират компетентности, придобити чрез неформално обучение, на основата на тяхното оценяване и признаване. Целта на тези промени е да се осигури възможност за достъп до образование на учениците в училищата, до обучение за придобиване на професионална квалификация, също и респ. до пазара на труда¹⁾.

В този смисъл и за целите на настоящото проучване свързаността „формално – неформално образование“ се конкретизира в подготовката на студентите педагози чрез прилагане на две ключови парадигми: (1) *свързаността като цялостност и континуум* и (2) *свързаността като споделеност и взаимозависимост* (фиг. 1). Изборът на тези парадигми се основава на разбирането за човешкото учене, обучение и образование като цялостен феномен, който съ-

пестува през и във целия живот на всеки индивид, на общността, на организациите, на обществото. Човешкото учене, обучение и образование функционират чрез текущо и всеобхватно балансиране между различните измерения/елементи на континуума. Но „стойността“ им се базира на споделеността и взаимозависимостта, чрез механизми за обмен, комуникация, дейност, самоорганизация, самоуправление. Приложното многообразие на тези парадигми намира израз в: *компенсираща подкрепа* на алтернативни среди и ресурси, на учебно съдържание и опит, на адекватни подходи, методи, дейности, практики; *допълняемост/интегриране* на нормативни и организационни възможности за разширяване на ученето, обучението и образованието с принос към развитието на индивидуалния, групов или общностен потенциал отвъд границите на формалните образователни стандарти и очаквания; *взаимна подкрепа* – личностна, професионална, организационна, експертна, социална, способстващи мотивацията и стимулацията в ученето, обучението, образованието; както и като *взаимен коректив* по отношение на всичко това (Nikolaeva 2021).

Тези аспекти на свързаността „формално – неформално образование“, бидейки иманентна част от подготовката на студентите педагози, имат потенциалите да „трасират“ пътя към съвременното образование! Но в началото са потребностите на студентите... Защо в началото? Според R. Ryan и E. Deci – автори на една от фундаменталните съвременни теории за човешката мотивация и саморегулация, хората могат да бъдат стимулирани да правят определени неща, тъй като поведението им се влияе от различни форми на социална регулация. Именно потребностите насочват човека към справяне с предизвикателства, които са оптимални за неговите възможности (Ryan & Deci 2000; 2008). Обективно погледнато, темата за потребностите на студентите е интензивно изследвана напоследък. Различни са фокусите в изследванията: по отношение на зависимостите и с удовлетвореността на студентите от подготовката и постигнатите резултати (Herdlein & Zurner 2015; Inch & Sun 2013; Stolk et al.; Shivacheva-Pineda 2012); по отношение на ангажираността и интересите на студентите за работа в дигитален научен и образователен контекст също (Bojankova 2020); във връзка с възможностите за конкурентоспособност в професионалната реализация, както и с пригодността за заетост и придобиването на опит (Poedjiastutie & Oliver 2017; Mupinga et al. 2010) в светлината на формирането на лични и житейски умения (Assoah 2019) и т.н.

Следователно именно потребностите на студентите педагози от подготовка за свързаността „формално – неформално образование“ ще бъдат двигателят на промяната за преодоляване на образователните стереотипи. Усилията, които висшите училища полагат, като поставят акцент върху необходимостите от трансформации в образователното пространство, са безспорно значими. В тази връзка, настоящата статия се фокусира върху проучване потребностите на студентите педагози и предвид изложените съображения.

3. Цел на проучването

Целта на настоящото проучване е да бъдат определени потребностите на студенти педагози от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ като цялостност и континуум, споделеност и взаимозависимост, измерими в допълняемост/интегриране, компенсиране, взаимна подкрепа и взаимен коректив. Потребностите от подготовка за реализиране на тази свързаност се конкретизират на определени равнища: нормативно, съдържателно, дейностно и равнище „резултати от дейност“.

4. Инструментарии и параметри на проучването

Проучването е проведено през месеците юни и юли на академичната 2020/2021 г. след приключване на онлайн обучението през летния семестър със студенти педагози от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ – Филиал Враца, и Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Студентите от двата университета съставляват обща извадка от 96 респонденти. За целите на настоящото проучване събирането и анализът на данните се базират на разработен авторски инструмент – структуриран въпросник, съдържащ 17 айтеми/твърдения от затворен тип и 4 въпроса, които представят общи данни за респондентите, съставляващи техния демографски и образователен профил. Айтемите във въпросника са структурирани в общо четири модула, които се отнасят до потребностите от подготовка на студентите за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ на следните равнища: (1) нормативно равнище; (2) съдържателно равнище; (3) дейностно равнище (4) равнище „резултати от дейност“. Потребностите на студентите се определят чрез прилагане на 5-степенна Ликертова скала: „Имам потребност от подготовка“, „По-скоро имам потребност от подготовка“, „Колебая се“, „По-скоро нямам потребност от подготовка“, „Нямам потребност от подготовка“. Въпросникът е предоставен за попълване от студентите онлайн чрез линк за достъп към съответна платформа¹⁾ за анализ на резултатите от въпросника и определяне на потребността на студентите за всяко твърдение от модулите, включително и за общите данни е използвана средна стойност ($\bar{x}$) на отговорите.

5. Резултати и обсъждане

Студентите, участващи в проучването, съставляват хетерогенна група от 96 респонденти. Представените общи данни за тях включват образователен профил: университет, програма/квалификация, курс и демографски профил, определен чрез възраст и пол. Разпределението на респондентите по образователен профил е, както следва: общо 71 са студентите във II и III курс от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ – Филиал Враца, изучаващи бакалавърски програми за подготовка на учители. Студентите от Факултета по педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, които се квалифицират чрез

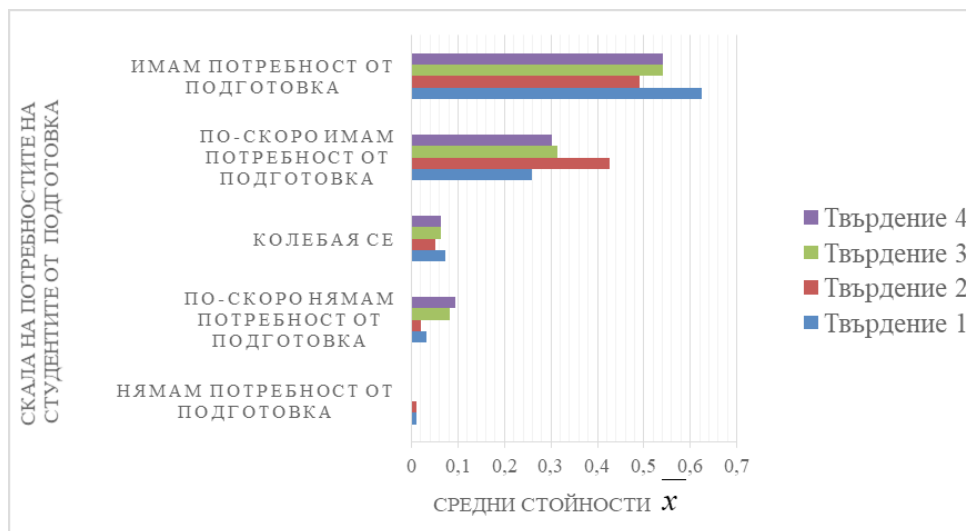
СДК „Учител по...“, са 17, а тези, които изучават бакалавърска програма „Неформално образование“, са 8. Като представители на двата университета, студентите педагози съставляват обща извадка в настоящото проучване.

Що се отнася до демографския им профил по признака „възраст“, 46 от респондентите са в диапазона 20 – 24 години, 17 от участниците са в диапазона 25 – 29 години, 15 – в диапазона 30 – 34 години, 8 – в диапазона 35 – 39 години, 5 – в диапазона 40 – 44 години, 1 – в диапазона 45 – 49 години, и 4 – в диапазона 50 – 54 години. Прави впечатление, че възрастта на студентите варира в широки граници, като най-значимо представената група е тази на студентите педагози във възрастта 20 – 24 години със средна стойност ($\bar{x}$) от 0.495, а разпределението сред останалите възрастови групи отбелязва тенденция за намаляване броя на студентите, но все пак се характеризира с отчетливото им присъствие. Сред причините за широките възрастови граници на студентите безспорно е повишеният интерес към учителската професия и към придобиването на квалификация в сферата на неформалното образование, също наблюдавани напоследък. От значение са нарастващите възможности за реализация на пазара на труда на тези специалисти, материалните и нематериалните стимули, от които се възползват, и т.н. Важно е да се уточни, че неформалното образование е сред интензивно развиващите се сфери – възможностите за реализация са свързани с предоставянето на допълнителни и алтернативни образователни услуги за деца и възрастни, които се реализират както от училища, така и от специализирани държавни, частни и неправителствени организации, които са извън формалната образователна сфера, осигуряваща придобиването на съответната образователна степен.

Що се отнася до разпределението по полов признак, 93 от студентите са жени и трима са мъже. Този факт заслужава внимание, защото процесът на феминизация на студентите педагози е отчетлив и това със сигурност влияе в определена степен и на техните потребности. За съжаление, професията на учителя в България е силно феминизирана и тази тенденция се очертава логично и сред студентите педагози.

Резултатите на данните от проучването по отношение на модулите са представени по-долу в последователност по равнища/модули, като твърденията във всеки един от модулите са структурирани в дедуктивен план – от общо формулирано твърдение към частните/конкретните му измерения. Модулът „нормативно равнище“ е ключов за определяне потребностите от подготовка на студентите, предвид основополагащата роля на целите, на целепоставянето по отношение реализиране на свързаността „формално – неформално образование“. Модулът включва следните четири айтема: *1. Необходимо е на нормативно равнище да определям свързаността между формалното и неформалното образование в средното училище като допълняемост, компенсиране, взаимна подкрепа и взаимен коректив. 2. Необходимо е да конкретизирам сферите/областите на свързаността между формалното и неформалното образование. 3. Необходимо е*

да формулирам общи цели, отнасящи се до формиране на компетентности на учещите се, представени чрез знания, умения и отношения. 4. Необходимо е да формулирам общи цели за формиране на ключови компетентности на учещите се, като способстващи развитието им през целия живот. Резултатите от проучването на мненията на респондентите са представени на фиг. 2.

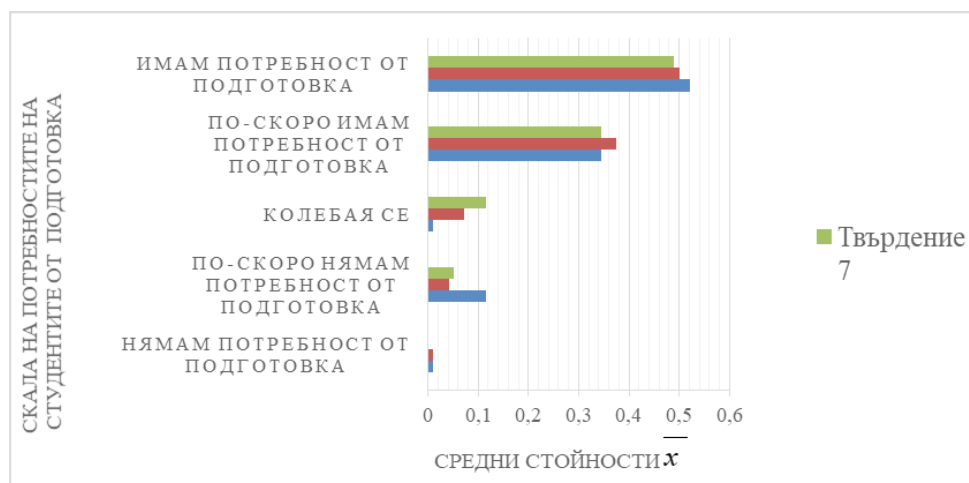

Фигура 2. Резултати от проучването на потребностите на студентите за реализиране на свързаността на нормативно равнище

Според данните най-висока е средната стойност ($\bar{x}$) от 0.625 на отговорите на студентите на *твърдение 1* – те заявяват своята категорична потребност от подготовка тук. Следват потребностите от подготовка за формулиране на общите цели, отнасящи се до формиране на компетентности и ключови компетентности – отговорите на *твърдения 3* и *4*, са със средни стойности от 0.542. Сред по-скоро имащите потребност от подготовка студенти, спрямо отговорите им, се откроява *твърдение 2* – средната стойност от 0.427 се отнася до подготовка за определяне областите на свързаност между формалното и неформалното образование. Студентите обяснено заявяват потребностите си от подготовка на това равнище, предвид необходимостта от формулиране на общи цели, защото, като бъдещи специалисти, за тях е от съществено значение да познават и прилагат образователните политики и законодателството на национално и международно ниво в областта на формалното и неформалното образование. Сред тези цели е прилагането на компетентностната перспектива по отношение развитието на всяко дете/ученик в съответствие с възрастта, потребностите, способностите и

интересите му чрез формиране на компетентности / ключови компетентности, необходими за успешната му личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности, в това число и за разбиране на глобални процеси, сред които устойчивото развитие, актуални тенденции в съвременния свят и техните зависимости. На този фон, студентите, които се колебаят по-скоро нямат потребност или нямат потребност от подготовка, са значително по-слабо представени – със средни стойности съответно от 0.052 до 0.073, от 0.021 до 0.094 и от 0 до 0.010.

Модулът „съдържателно равнище“, като проява на целостността и континуума, споделеността и взаимозависимостта, се измерва в потребностите на студентите от подготовка съобразно зависимостите „научно знание – учебно знание – учебно съдържание“. Този модул е представен от следните айтеми: 5. *Необходимо е на съдържателно равнище да определям свързаността „формално – неформално образование“ като допълняемост, компенсирание, взаимна подкрепа и взаимен коректив.* 6. *Необходимо е да планирам реализирането на общите цели чрез съдържанието.* 7. *Необходимо е да изграждам цялост на основата на многообразието от съдържание, ресурси и материали.* Резултатите от мненията на респондентите спрямо съответните айтеми са представени на фиг. 3.

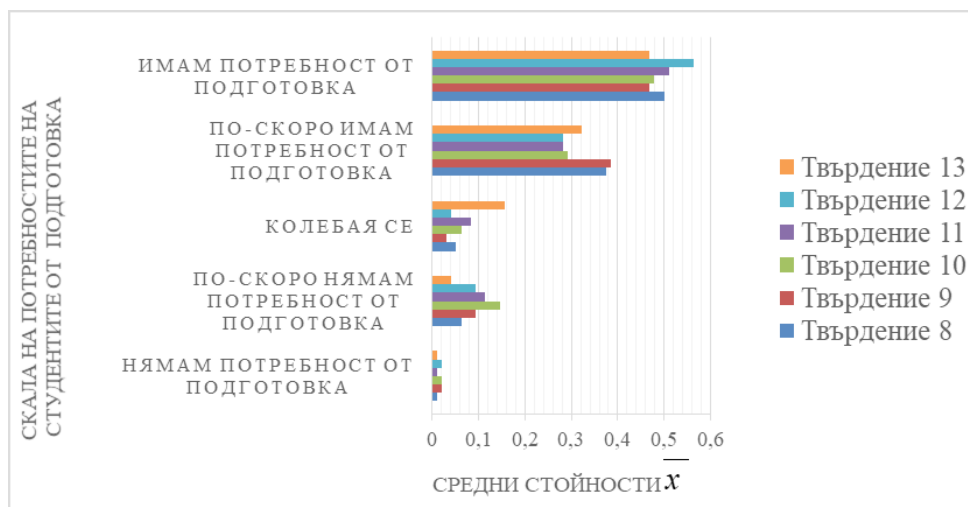

Фигура 3. Резултати от проучването на потребностите на студентите за реализиране на свързаността на съдържателно равнище

Прави впечатление, че преобладаващата част от студентите и тук заявяват потребността си от подготовка, като изразяват съгласие с твърденията.

Средните стойности ($\bar{x}$) на отговорите „Имам потребност от подготовка“ за твърдения 5, 6 и 7 са в диапазона от 0.490 до 0.521, а на отговорите „По-скоро имам потребност от подготовка“ – в диапазона от 0.344 до 0.375. Като израз на конкретизацията на целите, свързаността „формално – неформално образование“ се изразява чрез съответните факти, понятия, закони, закономерности, теории. Именно съдържанието, бидейки конкретизация на знанието, встъпва в качеството си на фактор за логическо въздействие предвид това, че следва да изразява новия „прочит“ на свързаността „формално – неформално образование“. Определянето, а на следващ етап и изграждането на тази свързаност като проява на конкретизацията на целите по отношение на учебно съдържание, уебазираните ресурси, набор от видеа, файлове с адекватно на целите съдържание, репрезентирани 2D и 3D модели, е предизвикателство за студентите педагози и предвид тези обстоятелства, те основателно заявяват потребностите си от подготовка. Ясната структура и разнообразието в съдържанието очертават водещата съдържателна линия, така че на следващ етап да се трансформира в компетентностна перспектива съобразно релацията „знание (съдържание) – умение – компетентност“. И на това равнище колебаещите се студенти и заявили, че по-скоро нямат потребност от подготовка за твърдения 5, 6 и 7, са слабо представени: варират съответно в диапазона 0.010 – 0.115 и 0.052 – 0.115, а тези, които нямат потребност от подготовка, са със средни стойности от 0 до 0.010.

Модулът „дейностно равнище“, като част от основополагащата триада „цел – дейност – резултат“, има значима за потребностите от подготовка на студентите роля за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“. Този модул е представен от по-голям брой айтеми в сравнение с останалите модули, предвид множествените измерения на дейността в рамките на свързаността „формално – неформално образование“, както следва: 8. *Необходимо е на дейностно равнище да определям свързаността „формално – неформално образование“ като допълняемост, компенсиране, взаимна подкрепа и взаимен коректив чрез прилагане на адекватни стратегии, технологии, методи и модели за учене.* 9. *Необходимо е да прилагам адекватни на свързаността „формално – неформално образование“ подходи към ученето.* 10. *Необходимо е да създавам гъвкави и отворени среди за учене чрез разширяване на субектната включеност в ученето.* 11. *Необходимо е да създавам условия за развитие на индивидуалния, групов или общностен потенциал за учене на учещите се.* 12. *Необходимо е да създавам условия за реализиране на подкрепи в ученето, в т.ч. социална, експертна, организационна, професионална.* 13. *Необходимо е да създавам условия за субектни взаимодействия в ученето, чрез които да разширя образователните активности, услуги, ползи за развитието на учещите се.* Резултатите от проучване мненията на респондентите са представени на фиг. 4.

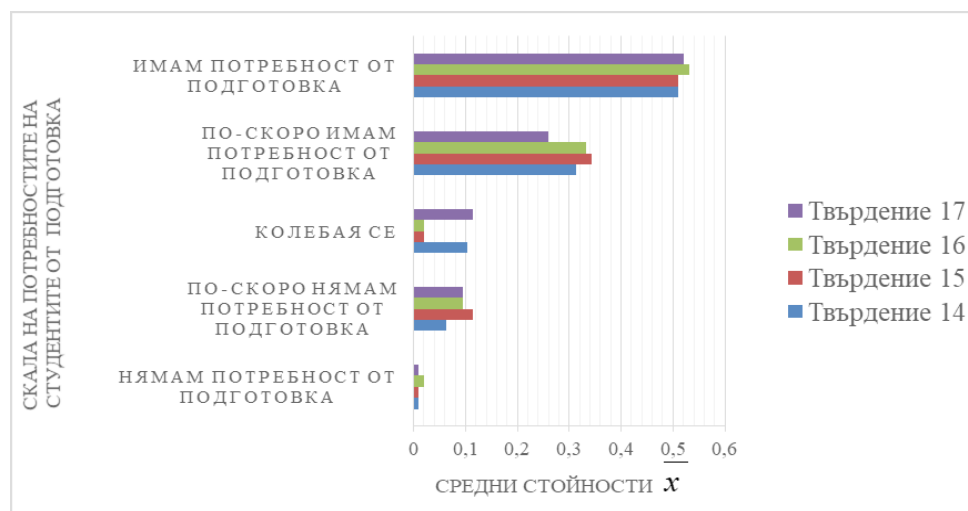

Фигура 4. Резултати от проучването на потребностите на студентите за реализиране на свързаността на дейностно равнище

И тук се затвърждава очертаната тенденция, че по-голямата част от респондентите имат потребност от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“. Най-отчетливо тя е изразена по отношение на създаването на условия за реализиране на подкрепи в ученето (*твърдение 12*) – средната стойност е 0.563, както и за създаване на условия за развитие на индивидуалния, груповия или общностния потенциал за учене на учещите се (*твърдение 11*) – средната стойност е 0.510. Според данните студентите, заявили „Имам потребност от подготовка“, са в границите на средните стойности от 0.563 до 0.469, а тези, които по-скоро имат потребност от подготовка, са в границите от 0.385 до 0.281. Прави впечатление, че част от студентите се чувстват повече уверени в своята подготовка за създаването на гъвкави и отворени среди за учене чрез разширяване на субектната включеност в ученето (*твърдение 10*) – средната стойност на тези от тях, които по-скоро нямат потребности от подготовка, е 0.146. Тези резултати имат своето обяснение, предвид това, че прилагането на субектно-дейностно-процесуалната парадигма чрез контекстуализиране на образователната среда и разширяване на субектната включеност изисква подготовка на студентите по отношение избор на посока, път, но и заедност в дейността на обучаемите: комуникативна (S – S) и предметна (S – O) по своята същност. Всяка от тези дейности е с проекция върху усвояването на знания, формирането на групите умения: когнитивни, практически, емоционални и социални, и предвид това, че те встъпват в качеството си на „единици на индивидуалния човешки опит“ чрез и спрямо компетентностите. Следва да се отбележи и средната стойност на

колебаещите се за *твърдение 13* във връзка с предизвикателството за създаване на условия за субектни взаимодействия в ученето, чрез които да се разширят образователните активности, услуги, ползи за развитието на учещите се – 0.156. Резултатът е обясним, защото секторът на неформалното образование привлича представители на институционални, професионални, регионални, локални общности, свързани основно с образованието, но и с управлението, лидерството, индивидуалното, общностното развитие и т.н. Отговорите на студентите, заявили, че нямат потребност от подготовка, варират в диапазона 0.010 – 0.021 в средната си стойност, с което не влияят отчетливо върху очертаващите се тенденции.

Накрая, в проучването е представен модулът „резултати от дейност“. Отнася се до твърдения за потребностите от подготовка на студентите за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ на основата на контрол и оценка на дейността. Този модул е представен от следните айтеми: 14. *Необходимо е на равнище „резултати от дейност“ да създавам условия за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“, като допълняемост, компенсирание, взаимна подкрепа и взаимен коректив.* 15. *Необходимо е да създавам условия за акумулиране на опит и преживявания при контрола и оценяването на резултатите.* 16. *Необходимо е да създавам условия за комплексност на резултатите.* 17. *Необходимо е на равнище „резултати от дейност“ да създавам условия за мотивация сред учещите се за устойчивост на свързаността „формално – неформално образование“.* Мненията на респондентите спрямо съответните айтеми са представени на фиг. 5.

Фигура 5. Резултати от проучването на потребностите на студентите за реализиране на свързаността на равнище „резултати от дейност“

Според данните няма открояващо се твърдение, припознато от студентите чрез отговора „Имам потребност от подготовка“ – границите на средните стойности ($\bar{x}$) са в диапазона 0.510 – 0.521. Логични са потребностите на студентите от подготовка за прилагането на компетентностната перспектива към резултатите – акцентът се поставя върху познаването, използването и/или създаването на адекватен инструментариум за контрол и оценяване, способстващ акумулирането на опит и преживявания за постигане комплексен характер на резултатите и на тази основа за изграждане на мотивация за устойчивост на свързаността „формално – неформално образование“, предвид съпътстващите я субектни интеракции, разширяване на общностен потенциал, създаване на отворени среди, адекватно съдържание и т.н. От друга страна, целостността и континуумът, споделеността и взаимозависимостта имат рефлексивно влияние върху подготовката на студентите тук съобразно потребностите им за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ от предходните равнища. Това обяснява средните стойности и на отговорите „По-скоро имам потребност от подготовка“, които тук показват по-отчетливи разлики: най-висока е стойността от 0.344, конкретно отнасяща се до потребностите на студентите да създават условия за акумулиране на опит и преживявания при контрола и оценяването на резултатите (*твърдение 15*). Останалите средни стойности на отговорите на твърденията „По-скоро имам потребност от подготовка“ са в диапазона от 0.260 до 0.333. Мненията на колебаещите се студенти са в границите на средните стойности от 0.021 до 0.115, като колебанията са по-ясно изразени при *твърдения 14 и 17*. Средните стойности на отговорите на студентите, по-скоро нямащи потребности и нямащи потребности от подготовка, са в границите от 0.063 до 0.115 и от 0.010 до 0.021, с което не влияят съществено върху очертаващите се закономерности за потребности от подготовка в рамките на този модул.

6. Изводи и заключение

Въз основа на данните за сумарно представените резултати от айтемите, съставляващи всеки един от модулите във въпросника в настоящото проучване, може да се обобщи, че студентите имат потребности от подготовка за реализиране на свързаността „формално – неформално образование“ на всяко едно от равнищата и по отношение на свързаността като цяло. Изводът се базира на заявените потребности за реализиране на свързаността като цялостност и континуум, споделеност и взаимозависимост, измерими в допълняемост/интегриране, компенсиране, взаимна подкрепа и взаимен коректив на: (1) нормативно равнище; (2) съдържателно равнище; (3) дейностно равнище и (4) равнище „резултати от дейност“. Сумарно по отношение на айтемите „Имам потребност от подготовка“ и „По-скоро имам

потребност от подготовка“ разпределението на студентите спрямо отделните равнища е представено, както следва: най-високи средни стойности от 0.875 показват данните за потребностите на студентите от подготовка за реализиране свързаността на нормативно равнище, като твърдението с най-висока средна стойност от 0.625 измежду всички във въпросника е *твърдение 1* (отнася се до потребностите им от подготовка за определяне свързаността между формалното и неформалното образование на нормативно равнище, на основата на допълняемост, компенсиране, взаимна подкрепа и взаимен коректив). Тези най-високи резултати са обясними, предвид нуждите на студентите от добро познаване и прилагане на нормативните документи като израз на образователните политики в национален и международен контекст. Следващи според данните за средните стойности от 0.858 са потребностите на студентите от подготовка за реализиране свързаността „формално – неформално образование“ на съдържателно равнище. Респондентите са заявили своите потребности предвид необходимостите от изграждане на съответстващата на равнището цялост, базирана на ресурси, съдържание, материали, които да подпомагат бъдещата им педагогическа работа. Все още в училищната практика у нас няма достатъчно адекватно на целите разработено съдържание, базирано на свързаността „формално – неформално образование“, съобразно съответните предметно-обектни отношения и това е безспорно предизвикателство към бъдещите педагози. Следващо по данни за потребностите на студентите е равнище „резултати от дейност“ със средни стойности на отговорите от 0.830. Като израз на конкретизация на целите и съдържанието, потребностите от подготовка на студентите са обясними предвид дефицитите на изискуеми инструменти за контрол и оценяване в практиката в рамките на зависимостите „цел – дейност – резултат“. Накрая според данните са потребностите от подготовка на студентите за свързаността „формално – неформално образование“ на дейностно равнище, представени чрез най-ниския резултат, базиран на средните стойности на отговорите от 0.818. На фона на останалите равнища, макар различията да не са толкова съществени, тук студентите се определят като малко повече уверени и съобразно общодидактическата си подготовка в рамките на познаването и прилагането на общодидактически методи, стратегии, подходи, среди за учене, субектни взаимодействия, която да трансферира концептуално и прагматично в свързаността „формално – неформално образование“.

Безспорно, потребностите от подготовка на бъдещите педагози са особено значими – осъзнати от самите тях, като предполагащи формирането на професионално-личностния им компетентностен профил, но и бидейки напълно в синхрон с потребностите на обществото. Успешното им удовлетворяване е мисия – израз на съгласуване между различни субекти, общ-

ности, институции, всички те призвани да реализират тази мисия. Тази потребностна перспектива на студентите е важно да еволюира и да бъде надграждана. Именно свързаността „формално – неформално образование“ е онова, което ще допринесе за преодоляване на дефицитите в съвременното образование, като същност и проява в аспектите на целите, съдържанието, дейностите, резултатите. Затова и стъпките в тези посоки са особено ценни!

БЛАГОДАРНОСТИ

Авторката изказва благодарност на Фонд „Научни изследвания“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за финансовата подкрепа на проект 80-10-29 / 2021 г. на тема „Концептуални и приложни измерения на свързаността между формалното и неформално образование“, част от който е и представеното в статията изследване.

БЕЛЕЖКИ

1. <https://docs.google.com/forms/>
2. Закон за предучилищното и училищното образование: <https://www.mon.bg/> (посл. посетен на 30.08.2021 г.).

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова, С., 2021. Мотивиращата практико-приложна подготовка на стажант-учителя и преподаването на природни науки в началното училище – съдържателни параметри и взаимозависимости. В: Р. Христова-Коцева, Е. Тополска, С. Ангелова (ред). *Наставничество-то: класичност и модерност*. В. Търново: Св. св. Кирил и Методий, 77 – 100.
- Assoah, S., 2019. Personal needs as correlates of life skills needs of first year students at college of technology education, Kumasi. *European Journal of Training and Development Studies*, 6(1), 1 – 12.
- Божанкова, Р., 2020. Използване на инструменти на дигиталната хуманитаристика в университетски курсове по съвременна литература. В: *Електронно обучение във висшите училища*. Велико Търново: Св. Климент Охридски, 47 – 58.
- Бъчваров, М., Драганов, М., Стоев, С., 1985. *Философски речник*. София: Партиздат.
- Върбанова, С., 2018. Неформално и формално образование – ефекти на свързаността. В: В. Гюрова и др. (ред). *Антология. Неформално образование*. София: Св. Кл. Охридски, 189 – 205.

- Господинов, Б., 2018. Педагогически измерения на качеството на образованието. В: Я. Мерджанова и др. (ред). *130 години Университетска педагогика*. София: Св. Кл. Охридски, 54 – 65.
- Deci, E., & Ryan, R., 2000. The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*. **11**(4), 227 – 268.
- Deci, E. & Ryan, R., 2008. Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Canadian Psychology*. **49**(3), 182 – 185.
- Dib, C., 1988. *Formal, Non-Formal and Informal Education: Concepts/ Applicability. Cooperative Networks in Physics Education*. New York: American Institute of Physics, 300 – 315.
- Herdlein, R., Zurner, E., 2015. Student Satisfaction, Needs, and Learning Outcomes: A Case Study Approach at a European University. *SAGE Open*, **5**(2), 1 – 10.
- Insch, A., Sun, B., 2013. University students' needs and satisfaction with their host city. *Journal of Place Management and Development*. **6**(3), 178 – 191.
- Mupinga, D., Nora, R. & Yaw., D., 2010. The Learning Styles, Expectations, and Needs of Online Students. *College Teaching*, **54**(1), 185 – 189.
- Николаева, С., 2015. *Неформално образование. Философии, теории и практики*. София: Св. Климент Охридски.
- Николаева, С., 2018. Неформалното образование – абсурден дискурс или дискурс на абсурдите? Във: В. Гюрова и др. (ред). *Антология. Неформално образование*. София: Св. Кл. Охридски, 97 – 107.
- Nikolaeva, S., 2021. *Dinamics of Connectivity and Continuity between Formal and Nonformal Education in Bulgaria*. Klaipėda, Lithuania.
- Poedjiastutie, D., Oliver, R., 2017. Exploring Students Learning Needs: Expectation and Challenges. *English Language Teaching*, **10**(10), 124 – 133.
- Рашева-Мерджанова, Я., 2007. *Науките за духа в училище*. София: Екстрем.
- Рашева-Мерджанова, Я., 2017. *Синергетическа философия. Синергично образование. Синергетическа естествена педагогика*. София: Св. Климент Охридски.
- Stolk, J., Jacobs, J., Girard, C., Pudvan, L., 2018. Learners Needs Satisfaction, Classroom Climate, and Situational Motivations: Evaluating Self-Determination Theory in an Engineering Context. *IEEE Frontiers in Education Conference (FIE)*, 1 – 5.
- Шивачева-Пинедра, И., 2012. Изяви на мотивацията за учене на студентите. *Известия на Съюза на учените – Сливен*, **21**, 162 – 168.

REFERENCES

- Angelova, S., 2021. Motivirashtata praktiko-prilozhna podgotovka na stazhant-uchitelya i prepodavaneto na prirodni nauki v nachalnoto uchilishte – sadarzhatelni parametri i vzaimozavisimosti. V: R. Hristova-Kotseva, E. Topolska, S. Angelova (red.). *Nastavnichestvoto: klasichnost i modernost*. V. Tarnovo: Sv. sv. Kiril i Metodiy.
- Bachvarov, M., Draganov, M., Stoev, S., 1985. *Filosofski rechnik*. Sofia: Partizdat.
- Bozhankova, R., 2020. Izpolzване na instrumenti na digitalnata humanitaristika v universitetski kursove po savremenna literatura. V: B. Yovkova (red.). *Elektronno obuchenie vav visshite uchilishta*. Veliko Tarnovo: Kliment Ohridski, 47 – 58.
- Gospodinov, B., 2018. Pedagogicheski izmereniya na kachestvoto na obrazovaniето. V: Ya. Merdzhanova i dr. (red.). *130 godini Universitetska pedagogika*. Sofia: Sv. Kl. Ohridski, 54 – 65.
- Nikolaeva, S., 2015. *Neformalno obrazovanie. Filosofii, teorii i praktiki*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- Nikolaeva, S., 2018. Neformalnото obrazovanie – absurden diskurs ili diskurs na absurdite? Vav: V. Gyurova i dr. (red.). *Antologiya. Neformalno obrazovanie*. Sofia: Sv. Kl. Ohridski, 97 – 107.
- Nikolaeva, S., 2021. *Dynamics of Connectivity and Continuity between Formal and Nonformal Education in Bulgaria*. Klaipėda, Lithuania.
- Poedjastutie, D. & Oliver, R., 2017. Exploring Students Learning Needs: Expectation and Challenges. *English Language Teaching*, **10**(10), 124 – 133.
- Rasheva-Merdzhanova, Ya., 2007. *Naukite za duha v uchilishte*. Sofia: Ekstrem.
- Rasheva-Merdzhanova, Ya., 2017. *Sinergeticheska filosofiya. Sinerghichno obrazovanie. Sinergeticheska estestvena pedagogika*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- Shivacheva-Pineda, I., 2012. Izyavi na motivatsiyata za uchene na studentite. *Izvestiya na Sayuza na uchenite*, **21**, 162 – 168.
- Stolk, J., Jacobs, J., Girard, C., Pudvan, L., 2018. Learners' Needs Satisfaction, Classroom Climate, and Situational Motivations: Evaluating Self-Determination Theory in an Engineering Context, *IEEE Frontiers in Education Conference (FIE)*, 1 – 5.
- Varbanova, S., 2018. Neformalno i formalno obrazovanie – efekti na svarzanostta. Vav: V. Gyurova i dr. (red.). *Antologiya Neformalno obrazovanie*. Sofia: Sv. Kl. Ohridski, 189 – 205.

SURVEY OF PEDAGOGY STUDENTS' TRAINING NEEDS FOR REALISATION OF THE CONNECTIVITY “FORMAL – NON-FORMAL EDUCATION”

Abstract. The article presents a survey of pedagogy students' training needs for realisation of the connectivity “formal – non-formal education”, in response to the current challenges to education in our country. It is accepted that education is a systemic object, functioning on the basis of the relationships between its constituent formal and non-formal subsystems. The connectivity of the subsystems through the applying of two key paradigms is presented argumentatively: (1) a connectivity as a whole and a continuum and (2) a connectivity such as sharing and interdependence. This connectivity is measurable in complementarity, compensatory support, mutual support and mutual corrective. To determine pedagogy students' training needs for realisation of the connectivity “formal – non-formal education”, a survey was conducted in the period May – July of the academic year 2020/2021, with 96 respondents from the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo – Vratsa Branch and Sofia University “St. Kliment Ohridski”, which constitute a general sample. The study focuses on the connectivity between formal and non-formal education at the following levels: normative level, content level, activity level and level “results of activity”. The data collection tool is a structured questionnaire with closed-ended items, developed by the author and provided to the respondents via an access link. Based on the survey data, it should be summarized that students have needs for realisation of the connectivity “formal – non-formal education” in each of the levels and to the connectivity as a whole. And just the connection “formal – non-formal education” is what will contribute to overcoming the deficits in modern education, as an essence and manifestation in the aspects of goals, content, activities, results.

Keywords: pedagogy students; training needs; connectivity formal – non-formal education

✉ **Dr. Svetlana Angelova, Assoc. Prof.**

ORCID ID: 0000-0003-4150-9594

Department of Pedagogy

Faculty of Education

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo - Vratsa Branch

Vratsa, Bulgaria

E-mail: s.angelova@ts.uni-vt.bg